

Dorota Kozłowska

**Skarb wyrobów brązowych z Babina
– w sprawie pewnej starej zagadki****Hoard of bronze objects from Babin – an old puzzle solved**

Abstrakt: Artykuł odnosi się do jednego zagadkowego elementu skarbu z wczesnej epoki brązu, znalezionej w 1878 roku w miejscowości Babin (daw. Babbin). Jest to niewielki przedmiot złożony z tulejki i czterech kolczastych ramion, który na podstawie analogicznego odkrycia na piemonckim stanowisku Vi1 – Emissario, można interpretować jako element wędzidła końskiego.

Słowa kluczowe: skarb, wczesna epoka brązu, wędzidło, pobocznica, Babin, Pomorze Zachodnie

Abstract: The article focuses on a mysterious piece from an Early Bronze Age hoard which was found in 1878 in Babin (German: Babbin). The small object, comprised of a case and four pointed arms, could be a part of a horse bit, based on a parallel discovered at Piedmont site Vi1 – Emissario.

Keywords: hoard, Early Bronze Age, bit, cheekpiece, Babin, Western Pomerania

Rzecz dotyczy właściwie tylko jednego elementu skarbu z Babina (stanowisko 2, gm. Bielice, pow. pyrzycki; daw. Babbin, Kr. Pyritz). Jest nim przedmiot złożony z niewielkiej tulejki (o średnicy 1,5 cm), od której odchodzą cztery kolczaste ramiona, nieco zagięte na końcach. Rozpiętość jednej pary ramion wynosi 6,8 cm, drugiej – 6,5 cm (ryc. 1:5).

Zanim jednak przejdę do sedna sprawy, wypada mi pokrótce przypomnieć historię depozytu, której początki sięgają 1878 roku. Jest to rok odkrycia skarbu i jednocześnie pierwszych informacji, jakie pojawiły się o nim,

m.in. w miesięczniku „Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit”¹, w którym na stronie 225 można było przeczytać:

Wiosną, na gruntach Pani Behnke, wdowy z Babina, robotnicy natknęli się w trakcie kopania torfu na kilka kawałków metalu leżącego na głębokości 1 m. Z uwagi na jego blask sądzili, że to złoto. Rozdzielili poszczególne elementy między sobą, cięli metal na kawałki, próbując potajemnie wszystko sprzedać aż w Pyrzycach. Nikt jednak nie chciał dać za znalezisko satysfakcjonującej ich ceny. Wszystko się wkrótce wydało. Pan Bartel, kantor z Babina, próbował odebrać zmarnowane przedmioty. Powiadomił też o całym incydencie nauczyciela Richtera z Żeliszawca – członka Towarzystwa Historii i Starożytności. Starania o odzyskanie większości cennych przedmiotów wsparła również bezinteresownie Pani Behnke. Znalezisko składa się z pięciu grotów włóczni, około sześciu wąskopasmowych i dwóch szerokopasmowych spiralnych naramienników, dwóch nienaruszonych i kilku złamanych siekier [*Paalstäben*], małego urządzenia, które ma cztery haczykowate i spiczaste nóżki wokół okrągłego otworu (zupełnie nieznana forma)².

W rezultacie skarb został przekazany do zasobów szczecińskiego *Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde* (Towarzystwo Historii i Starożytności Pomorza)³. Tak jak cała kolekcja Towarzystwa trafił następnie do zbiorów powołanego w 1928 roku *Pommersches Landesmuseum in Stettin* (Pomorskie Muzeum Krajowe w Szczecinie). Tu pozostawał w komplecie do 1944 roku, kiedy to z uwagi na zagrożenie nalotami alianckimi jego spora część – podobnie jak inne cenne muzealia – została ewakuowana w głąb Niemiec (Kozłowska-Skoczka 2012, 121, tu zdjęcie bez numeru). Do połączenia obu części skarbu doszło dopiero w 2009 roku, gdy zabytki powróciły do Szczecina⁴ w ramach dwustronnej polsko-niemieckiej wymiany dawnych zbiorów archeologicznych (Kowalski, Kozłowska-Skoczka 2012).

Zawartość babińskiego depozytu była niejednokrotnie wzmiankowana, a także szerzej omawiana w literaturze przedmiotu⁵. Najpełniejszą analizę przynosi publikacja Wojciecha Blajera (1990, 27, 35, 37, 43, 57, 60, 74–75, 88, 100) poświęcona skarbowi z wczesnej epoki brązu na ziemiach polskich. Autor zaliczył znalezisko do grupy skarbów typu Czeszewo i datował na fazę BB1 (Blajer 1990, 88; por. 2001, 318, nr 1).

¹ Czasopismo wydawane w latach 1853–1883 przez Germanisches Museum (*Muzeum Germańskie*), obecnie Germanisches Nationalmuseum Nürnberg (*Germańskie Muzeum Narodowe w Norymberdze*).

² Tłumaczenie na język polski Dorota Kozłowska.

³ Towarzystwo działało w Szczecinie od 1824 roku (Szukała 2000); depozyt opatrzono sygnaturą 1484.

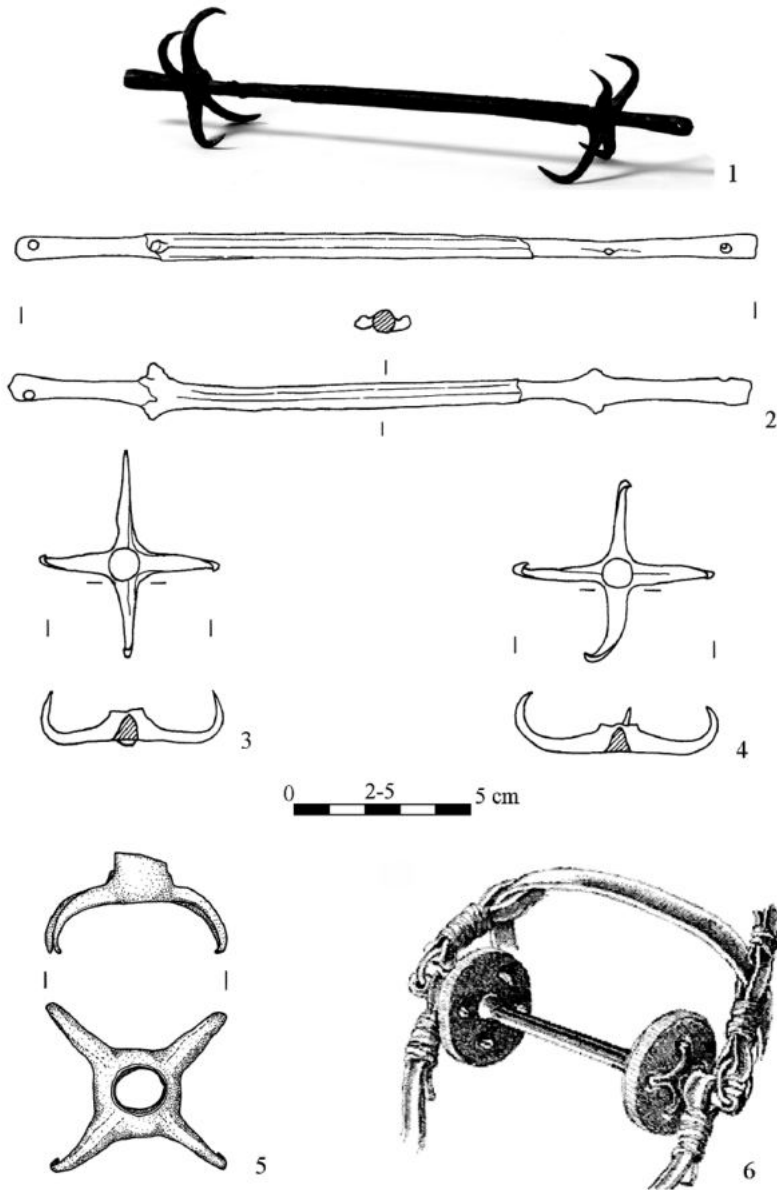
⁴ Zbiory Muzeum Narodowego w Szczecinie, nr inw. MNS/A/ 17569, 17563, 17564, 17571 oraz MNS/A/22072 (pod tym numerem inwentarzowym znajduje się część skarbu, która powróciła do zbiorów szczecińskich na skutek wymiany).

⁵ M.in. Dorka 1939, 119; Kersten 1958, 64, nr 619; Gedl 1980, 51, nr 118, tabl. 15; 2009, 41, nr 95–99, tabl. 10; Blajer 1990, 100, tabl. II i III; 2001, 318, nr 1; Dąbrowski 2004, 29; Kozłowska-Skoczka 2012, 121.

Wchodzący w skład depozytu niewielki przedmiot z czterema ramionami od początku budził zaciekawienie, a unikatowa forma nie pozwalała na określenie jego pierwotnej funkcji. Zarówno we wspomnianym doniesieniu z „Anzeiger” (1878), jak i w katalogu berlińskiej wystawy (Katalog 1880, 322, nr 57) czy także w pierwszych XIX-wiecznych notatkach szczecińskiego Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza⁶ zabytek był opisywany jako przedmiot o niewiadomym przeznaczeniu, z czterema zagiętymi ramionami okalającymi tulejkę (ryc. 2). Podobnie Albert Kühne określał w tamtym czasie znalezisko jako urządzenie o nieznanym pierwotnej formie (Kühne 1883, 308, nr 2). Dopiero w publikacji Gertrud Dorki (1939, 119) znaleźć można bardziej konkretne określenie: *Stachelzwinge* (kolczasty zacisk), które przewija się także w późniejszych niemieckojęzycznych opracowaniach (Kersten 1958, 64, nr 619; Hachmann 1957, 198, nr 274; Gedl 2009, 41, nr 95). Z kolei w polskiej literaturze wytwór ten określany był najczęściej po prostu jako przedmiot z tulejką, otworem i czterema ramionami lub kolcami (Błajer 1990, 100; Dąbrowski 2004, 29; Kozłowska-Skoczka 2012, 121). Jedynie W. Błajer (1990, 74; 2001, 237, 318) wysunął przypuszczenie, że może być to odpadek odlewniczy lub rodzaj uchwytu.

Potrzeba było aż ponad 140 lat, aby wyjaśnić znaczenie zagadkowego znaleziska. Wiosną 2021 roku wpłynął do Działu Archeologii MNS e-mail z Włoch od dr. Francesca Rubata Boreli, który prosił o najnowsze informacje na temat datowania skarbu z Babina. Pytanie padło w kontekście trwających od lat 70. XX wieku badań osady palowej, zlokalizowanej w strefie zachodniej płytczynny jeziora Viverone (Piemont, strefa alpejska), która należy do jednego z pięciu odkrytych tam kompleksów osadniczych (stanowisko Vi1 – Emissario) i datowana jest na włoską fazę BM2, skorelowaną z fazą BB2/C1 dla Europy Środkowej (Borel 2010, 377). W obrębie tego stanowiska odkryto kilka końskich kości oraz wędzidło złożone z pręta zakończonego po obu stronach tulejką z haczykami – pobocznica (ryc. 1:1–4,6), analogiczną do babińskiego okazu (ryc. 1:5). Z analizy dostępnych ilustracji wynika, że bezsprzecznie tulejki z obydwu regionów są identyczne. I jak można sądzić, należą do jedynych tego typu odkryć w Europie (Borel 2010, 384).

⁶ Archiwum Dawne Działu Archeologii MNS, katalog kartkowy zbiorów archeologicznych *Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde*.

Ryc. 1. Znaleziska wędzideł końskich: 1–4 – wędzidło z Viverone, stanowisko Vi1 – Emissario (Borel 2010, 400, ryc. 9; 2014, 31, ryc. 19); 5 – pobocznica wędzidła końskiego z Babina, skarb z 1878 roku, MNS/A/22072; 6 – rekonstrukcja sposobu użytkowania wędzidła na podstawie znaleziska z Viverone, Vi1 – Emissario (Borel 2014, 33, ryc. 25). Rys. A. Ryś

Fig. 1. Finds of horse bits: 1–4 – bit from Viverone, site Vi1 – Emissario (Borel 2010, 400, ryc. 9; 2014, 31, ryc. 19); 5 – horse bit cheekpiece from Babin, hoard from 1878, MNS/A/22072; 6 – reconstruction of how a bit could have been used based on the Viverone find, site Vi1 – Emissario (Borel 2014, 33, ryc. 25). Drawing by A. Ryś

Pyritz
1484

Bablin
Babin

i. Torf.

Bronze: 2 Oberarmspiralen (aus 3 cm breiten Bändern gewunden mit fortlauf. Punktklinie verzert, Bruchstücke), 3 vollst. Unterarmspiralen (mit 11, 13, 18 Windungen) und 5 Fragm. von solchen, Diadem (2/3 Fragm.), 2 vollst. Parastäbe (17 cm. l., 8 cm. br. und 13 cm. l., 5,5 cm. br.) und 2 Bruchstücke von solchen, Nadel (Stumpf, 16 cm. lang), welliges Stück (7 cm. l.), Barre (vierkantig, 14 cm. l., 7 mm br., am oberen Ende sehr herumlauf. Kerbe abgestrichen), Dolchschneide (18 cm. l., 3 cm. br., Griff abgetr.), 5 Larvenspitzen (11-13 cm. lang), Gerät (unbek. Bestimmung, vier krallenartige Füsse an einer Öffnung, 7 cm. Durchmesser), Gussstück (60gr)

Kupfer: 3 Gussklumpen (75, 80, 207 gr.)

Ryc. 2. Skarb z Babina, sygnatura dawna 1484, wykaz odkrytych przedmiotów w katalogu kartkowym zbiorów archeologicznych Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde, zasób w Archiwum Dawnym Działu Archeologii MNS

Fig. 2. Babin hoard, former inventory number 1484, a list of discovered objects in a card catalogue of the Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde archaeological collection, The MNS Department of Archaeology Archives

Literatura

- Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit* 7 (lipiec 1878). Vermischte Nachrichten, 224–232.
- Blajer W. 1990. *Skarby z wczesnej epoki brązu na ziemiach polskich*. Kraków. Prace Komisji Archeologicznej 28.
- Blajer W. 2001. *Skarby przedmiotów metalowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na ziemiach polskich*. Kraków.
- Borel F.R. 2010. Testimonianze del potere nella Media età del bronzo a Viverone: le armi del guerriero e gli ornamenti femminili. *Bulletin d'Études Préhistoriques et Archéologiques Alpines* 21, 377–402.
- Borel F.R. 2014. Ivrea e il Canavese nella preistoria e protostoria. W: A. Gabucci, L.P. Barrico, S. Ratto (red.), *Per il Museo di Ivrea. La sezione archeologica del Museo civico P.A. Garda*. Firenze, 23–46.
- Dąbrowski J. 2004. *Ältere Bronzezeit in Polen / Starsza epoka brązu w Polsce*. Warszawa.
- Dorka G. 1939. *Urgeschichte des Weizacke-Kreises Pyritz*. Stettin.
- Gedl M. 1980. *Die Dolche und Stabdolche in Polen*. München. Prähistorische Bronzefunde VI/4.
- Gedl M. 2009. *Die Lanzenspitzen in Polen*. Mainz. Prähistorische Bronzefunde V/3.
- Hachmann R. 1957. *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und südosteuropäischen Beziehungen*. Hamburg. Beihefte zum Atlas der Urgeschichte 6.
- Katalog 1880. *Katalog der Ausstellung prähistorischer und anthropologischer Funde Deutschlands*. Berlin.
- Kersten K. 1958. *Die Funde der älteren Bronzezeit in Pommern*. Hamburg. Beiheft zum Atlas der Urgeschichte 7.
- Kowalski K, Kozłowska-Skoczka D. (red.). 2012. *Zaginione – Ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich / Lost – Saved. The Pomeranian Antiquities Collection of Szczecin*. Szczecin.
- Kozłowska-Skoczka D. 2012. Epoka brązu – wczesna epoka żelaza – katalog zabytków. W: K. Kowalski, D. Kozłowska-Skoczka (red.), *Zaginione – Ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich / Lost – Saved. The Pomeranian Antiquities Collection of Szczecin*. Szczecin, 119–192.
- Kühne A. 1883. Die ältesten Metallalterthümer Pommerns. *Baltische Studien* 33, 291–359.
- Szukała M. 2000. *Powstanie i działalność Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza w Szczecinie w latach 1824–1918*. Szczecin.

Dorota Kozłowska
Muzeum Narodowe w Szczecinie
d.kozłowska@muzeum.szczecin.pl